

Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: Geografie
Studijní program: ZŠ, 2. stupeň
Kombinace: Matematika - Zeměpis

ÚZEMÍ LIBERECKÉHO KRAJE NA STARÝCH
MAPÁCH

THE AREA OF LIBEREC REGION ON THE OLD
MAPS

Autor:
Kamila KUTILOVÁ

Podpis:

Kamila Kutilová

Adresa:
Prokopa Holého 1444
250 88, Čelákovice

Vedoucí práce: Mgr. Klára Popková

Konzultant: Doc. PhDr. Eva Semotanová, DrSc.

Počet

stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
53	12 257	0	0	26	21

V Liberci dne: 21. 5. 2002

TU v Liberci, FAKULTA PEDAGOGICKÁ

461 17 LIBEREC 1, Hálkova 6 Tel.: 048/535 2515 Fax: 048/535 2332

Katedra: geografie

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(pro magisterský studijní program)

pro (diplomant) **Kamila KUTILOVÁ**

adresa: Prokopa Holého 1444, Čelákovice, 250 88

obor (kombinace): **M – Ze**

Název DP: **Území Libereckého kraje na starých mapách**

Název DP v angličtině: The Area of Liberec Region on the Old Maps

Vedoucí práce: Mgr. Klára Popková

Konzultant: PhDr. Eva Semotánová, Dr.Sc.(Historický ústav AV ČR)

Termín odevzdání: **květen 2002**

Pozn. Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 10.dubna 2001

V. Kadeř
.....
děkan

Smolky
.....
vedoucí katedry

Převzal (diplomant):

Datum: *11.6.2001*

Podpis: *Kutlová Kamila*

Název DP: Území Libereckého kraje na starých mapách

Vedoucí práce: Mgr. Klára Popková

Úvod:

Zadání DP vzniklo na základě vybraní tématu na Katedře geografie, Fakulta pedagogická, TU v Liberci.

Cíl:

Cílem DP je vytvořit práci zabývající se vývojem libereckého kraje prostřednictvím studie starých map tohoto území. Tato práce bude zachycovat období od počátku 16. století po současnost (vznik nových krajů k 1. 1. 2001). Součástí bude ukázka používaných kartografických metod v jednotlivých obdobích historické kartografie a uzemní vývoj libereckého kraje (regionu). Jedním z možných výsledků práce je vyhotovení „publikace“ použitelné jako doplněk výuky zeměpisu.

Požadavky:

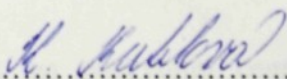
Návštěva historických ústavů a archivů obsahující mapové sbírky. Základní práce na mapových výstupech prostřednictvím GIS. Práce s českou i cizojazyčnou odbornou literaturou. Aplikace a využití získaných informací pro didaktické účely.

Literatura:

- Boháč, Z. (1985): Historická geografie. Sv. 24. Praha, Ústav československých a světových dějin ČSAV
- Čapek, R. (1992): Geografická kartografie. Praha, SPN, 374 s.
- Kuchař, K. (1958): Naše mapy odedávna do dneška. Praha
- Kuchař, K. (1959): Mapy českých zemí do poloviny 18. století. Vývoj mapového zobrazení území Československé republiky I. Praha
- Kuchař, K. (1970): Vývoj a dnešní stav zobrazení světa. Praha, UK, 74 s.
- Roubík, F. (1951): Soupis map českých zemí I. II. Praha
- Semotánová, E. (1994): Kartografie v historické práci. Praha
- Semotánová, E. (1998): Historická geografie českých zemí. Praha, Historický ústav AV ČR.
- Semotánová, E. (2000): Lexikon mapových archivů a sbírek České republiky. Praha, Historický ústav AV ČR.

Prohlašuji, že jsem zadanou diplomovou práci řešila sama a že jsem uvedla veškerou použitou literaturu.

Liberec, 21. 5. 2002

.....

podpis

Prohlášení k vyhotovení výsledků diplomové práce

Jsem si vědoma svého závazku:

1. diplomová práce je mojí vlastní
2. diplomovou práci jsem bez jakýchkoli změn a úprav
3. diplomová práce není součástí jiné odborné práce, z níž bych

byla na základě své práce nebo jiných zdrojů diplomovou práci vypracovala

Podpis autora: _____

Děkuji Mgr. Kláře Popkové za odborné vedení mé diplomové práce a za její hodnotné připomínky.

Dále Doc. PhDr. Evě Semotanové, Dr.Sc. za poskytnutí cenných informací a přístupu k mapovým dílům.

Prohlášení k využívání výsledků diplomové práce

Jsem si vědoma těchto skutečností:

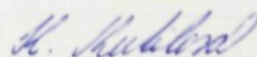
1. diplomová práce je majetkem školy
2. diplomovou práci nelze bez svolení školy disponovat
3. diplomová práce může být zapůjčena či objednána (kopie) za účelem využití jejího obsahu;

Beru na vědomí, že po pěti letech si mohu diplomovou práci vyžádat v Univerzitní knihovně technické univerzity v Liberci, kde bude uložena.

Autor:

Kamila Kutilová

Podpis:

Adresa:

Prokopa Holého 1444
250 88 Čelákovice

Obsah

Úvod	9
1. Cíle práce	10
2. Metody zpracování	11
2.1. Badatelská činnost v archívech	11
2.2. Kartografický rozbor	11
2.3. Grafická tvorba	12
2.4. Prostudování potřebné literatury	12
3. Vymezení území	13
4. Kartografie jako věda na rozhraní společenských a přírodních věd...	15
5. Vývoj map a mapování	17
5.1. Staré mapy Čech a Slovenska	17
5.2. Úřední mapování	20
5.2.1. <i>Vojenské mapování</i>	20
5.2.1.1. <i>První vojenské mapování</i>	20
5.2.1.2. <i>Druhé vojenské mapování</i>	21
5.2.1.3. <i>Třetí vojenské mapování</i>	21
5.2.2. <i>Civilní mapování</i>	22
5.3. Vývoj po roce 1918	22
6. Popis map Liberecka	24
6.1. Pravidla k popisu map	24
6.2. Chronologické řazení map	26
7. Liberecko na starých mapách	30
7.1. Hranice	30
7.2. Výškopis (terén, reliéf)	30
7.3. Sídla	31
7.4. Komunikace	32
7.5. Vodstvo	32
7.6. Výzdoba a užití písma	33
7.7. Legenda	34
8. Využití starých map regionu pro paměť krajiny	36
8.1. Paměti krajiny na starých mapách	36
8.2. Vývoj názvu obcí	40
9. Územně strávní členění současného Libereckého kraje	43
9.1. Územní vývoj současného libereckého kraje do roku 1850	43
9.2. Územní vývoj současného libereckého kraje po roce 1850	43
10. Didaktické využití	47
11. Závěr	49
12. Seznam zkratk	51
13. Literatura	52
Přílohy	

Anotace

Tato diplomová práce se zaměřuje na studium starých map regionu. Zachycuje období od počátku 16. století po současnost (vznik nových krajů k 1. 1. 2000). Zahrnuje ukázkou používaných kartografických metod v jednotlivých obdobích dějin kartografie a chronologicky řazený seznam nejdůležitějších map regionu. Vybraným územím je Liberecký kraj, který se skládá z Jabloneckého, Libereckého, Českolipského a Semilského okresu. Ač je tento kraj po Praze druhý nejmenší, je velmi bohatý na přírodní i lidské zdroje a výtvary. Prostřednictvím studia starých map diplomová práce ukazuje život našich předků v nehostinné krajině Jizerských hor a jako nezbytné součásti a pomocníky jejich tehdejšího a současného života. Dále se zaměřuje na územní vývoj kraje a na vývoj tvorby kartografických děl, které jsou jako historické prameny velmi cenným zdrojem informací.

Summary

This senior thesis is focused on old regional maps studying. It chronicles period from the beginning of 16-th century to present day (creation of new districts on 1-st January 2000). It includes samples of used cartographical methods in particular periods of cartographical history and chronologically sorted list of the most important maps of the region. Chooosed area is the Liberec district, which includes Jablonec, Liberec, Ceska Lipa and Semily county. Although it is the second smallest district next to Prague, it has lot of natural and human sources and creations. This senior thesis shows throw old map studiing life of our ancestors in inhospitable Jizerske Hory area and necessary components of their life. Furthermore deals with territorial evolution of district and evolution of cartographical works generation. These are like historical sources very valuable fount of informations.

Zusammenfassung

Diese Diplomarbeit befasst sich mit dem Studium der alten geographischen Landkarten des Regions. Sie umfasst den Zeitraum vom Beginn des 16.Jh. bis zu der Gegenwart (die Entstehung der neuen Kreisen zum 1.1.2000). Sie enthält die Vorschau der verwendeten Kartographiemethoden in den einzelnen Epochen der Kartographiegeschichte und chronologisch geordnete Liste der wichtigsten Landkarten des Regions. Das

ausgewählte Gebiet ist der Kreis Liberec, der aus dem Bezirk Jablonec, Liberec Česká Lípa und Semily besteht. Obwohl dieser Kreis der zweite kleinste nach Prag ist, ist er reich an Naturschätzen sowie Menschenschöpfung. Diese Diplomarbeit umfasst durch das Studium der alten Landkarten das Leben unserer Vorfahren in der ungästlichen Isergebirglandschaft dar und unbärliche Bestandteile u. Helfer Ihres damaligen Lebens. Weiter befasst sich mit der Gebietsentwicklung des Regions und mit der Kartographie.(mit dem Kartographischen Arbeiten).

Úvod

Dějiny kartografie a historické geografie jsou obory na rozhraní společenských i přírodních věd. Předmětem jejich studia jsou staré mapy a plány. Využívají je jako historické prameny, které mohou dokládat mnohé ze života lidí a jejich vzájemného soužití s přírodou. Každé objevené území, jeho ochrana před nepřítelem nebo nutnost orientace v krajině, dávaly lidem důvody ke vzniku prvních map. Nejprve to byly jen schématické náčrtky, velmi jednoduché a primitivní, později se ale rozvinuly v podrobnější a přesnější mapy a plány. Skrývají v sobě soudobou hospodářskou a kulturní úroveň, zachycují změny krajiny a společenský život našich předků.

V záplavě písemných pramenů se často na staré mapy zapomíná a jejich využitelnost v historické práci není zdaleka tak častá. Díky jejich autentičnosti nám mohou napomoci k lepšímu pochopení vývoje společnosti v určitém časovém období.

Tato práce se zaměřuje na studium starých map regionu Libereckého kraje. Je to oblast na starých mapách velmi často zaznamenaná pro svou pestrost na lidské i přírodní výtvary. Stěžejním obdobím práce je počátek 16. století až po vznik nových krajů ČR k 1. 1. 2000. Kromě rozboru starých map je také součástí práce i ukázka používaných kartografických metod v jednotlivých obdobích historické kartografie včetně územního vývoje Libereckého kraje.

Toto téma jako námět pro diplomovou práci jsem si vybrala proto, že staré mapy pro mě znamenaly vždy něco tajemného a neznámého, co je důležité rozluštit. Jejich studium je velmi zajímavé a jsou cenným zdrojem informací.

1. Cíle práce

Cílem diplomové práce je vytvořit práci zabývající se studiem starých map regionu v období od počátku 16. století po vznik nových krajů k 1. 1. 2000. Je to období, kdy byly České země zachycovány na samostatné mapy. Do roku 1518 byly pouze součástí map Evropy. Včetně popisu vývoje map a mapování v Českých zemích v návaznosti na světové poznatky. Zachycovat bude chronologický vývoj nejdůležitějších mapových děl a jednotlivá období jejich vzniku s významem pro České země.

Vybraným regionem pro studii je Liberecký kraj, protože v této lokalitě se nachází mnoho přírodních i lidských výtvarů zachycených na starých mapách. Jejich rozbořením se můžeme dozvědět více o přírodě i ze života lidí a také o jejich vzájemné symbióze. Mohou vypovědět o paměti krajiny a její důležitosti v životě obyvatel.

Nezbytnou součástí je chronologický soupis nejdůležitějších map regionu. Ukázky většiny z nich jsou přiloženy jako součást práce. Jejich popis se sestavuje podle nejnovějších pravidel popisování map.

Dílní částí je i rozbor územního vývoje Libereckého kraje s pomocí starých map jako historických pramenů, ale i písemných pramenů, jimiž jsou statistické a retrospektivní lexikony. Cílem je i prostřednictvím GIS vytvořit mapy zachycující územně správní členění regionu v roce 1930, 1950 a 2000.

Výsledky práce lze využít jak pro vědecké účely v oboru dějin kartografie a historické kartografie, tak jako doplňkový materiál při výuce zeměpisu na základní škole nebo nižším gymnáziu.

2. Metody zpracování

2.1. Heuristika

První a nejdůležitější použitou metodou byla heuristika (=shromažďování, výběr a rozbor pramenů). Základním kartografickým pramenem používaným v této práci jsou staré mapy, bylo tedy nutné při jejich shromažďování navštívit nejznámější archivy a mapové sbírky v České republice. Nejnavštěvovanější z nich byla Mapová sbírka Historického ústavu AV ČR (Praha 9, Prosecká 76). Jsou zde uloženy mapy a plány českých zemí ze 17. – 19. století, dále pak soubor topografických map rakousko-uherské monarchie a také staré mapy Čech, Moravy a Slezska především z 18. století. Dále jsem navštívila Mapovou sbírku Univerzity Karlovy (Praha 2, Albertov 6), Ústřední archiv zeměměřičství a katastru v Praze (Pod sídlištěm 1800, Praha 8) a Státní okresní archiv v Liberci (Vilová 339, Liberec 10).

2.2. Kartografický rozbor

V druhé fázi byla použita kartografická metoda. Shromážděné mapové podklady bylo potřeba kartograficky vyšetřit a získané informace vyhodnotit. Při vyšetřování a rozboru jednotlivých map se kromě názvu mapy, autora, rytce nebo tiskaře, musel změřit mapový rám a zjistit měřítko mapy. U starých map (přibližně do roku 1875) se délkové míry vyjadřovaly v české nebo německé míli. Pomocí algoritmu se musely převést na měřítko používané dnes, aby všechna měřítka byla udávána ve stejných mírách.

Česká míle:	11,22 km (počátek 17. století), 7,45 – 9,25 km (9,25 km zejména 2.pol.18. století)
Německá míle obecná:	7,42 km
Velká německá míle:	9,5 km

Algoritmus, podle kterého bylo měřítko map přepočítáváno:

Grafické měřítko na mapě ukazovalo, že 2 německé míle obecné jsou 100 mm. Podle přiložené tabulky víme, že německá obecná míle je 7,42 km.

$$2 \times 7,42 \text{ km} = 14,84 \text{ km} = 100 \text{ mm}$$

$$\text{převědeme na mm: } 14840000 \text{ mm} = 100 \text{ mm} \Rightarrow 1:148400$$

Při rozboru mapových podkladů jsem vycházela z knihy: Semotanová, E. (1994): Kartografie v historické práci. Praha, Historický ústav, 235 s.

2.3. Grafická tvorba

Tato práce je doplněna o grafické přílohy. Patří mezi ně především kopie starých map a také grafické znázornění územního vývoje Libereckého kraje, které jsou vytvořeny v prostředí geografických informačních systémů prostřednictvím programu ArcView 3.2. GIS. To vyžadovalo základní znalosti tohoto programu, které jsem načerpala při absolvování semináře v rámci výuky.

2. 4. Prostudování potřebné literatury

Stanovenou problematiku jsem zároveň řešila studiem dostupné literatury na toto téma. Veškerá potřebná a prostudovaná literatura je v plném rozsahu uvedena v seznamu literatury.

3. Vymezení území

Při zkoumání Libereckého kraje na starých mapách byla vybrána jako základní územní jednotka Liberecký kraj vymezený k 1.1.2000, jehož hranice jsou vymezeny Katastrálním úřadem. *Tento kraj má rozlohu 3 163 km² a obsahuje 4 okresy: Liberec (925 km²), Jablonec nad Nisou (402 km²), Česká Lípa (1137 km²) a Semily (699 km²)* (Klímová, 1999, s. 108). Po Praze je to nejmenší krajské zřízení. Úzce sousedí s krajem Ústeckým, Královehradeckým a Středočeským. Liberecký kraj je podle *Systému statistických jednotek (NUTS) Evropské unie* tzv. NUTS – 3. Vyšší jednotkou je NUTS – 2. Liberecký kraj spolu s Královehradeckým a Pardubickým tvoří NUTS – 2 Severovýchod. NUTS – 1 a NUTS – 0 tvoří již celá Česká republika.

Liberecký kraj vznikl poprvé již v roce 1949. Jeho existence ovšem neměla dlouhého trvání. V roce 1960 byl kraj rozdělen, okresy Česká Lípa, Liberec a Jablonec nad Nisou přičleněny k Ústeckému kraji a spolu vytvořily kraj Severočeský. Okres Semily byl přičleněn ke kraji Hradeckému a spolu s dalším okresy tvořily kraj Východočeský. Účelem bylo vytvořit méně krajů, ale o větší rozloze. Takto vymezené kraje měly své trvání až do 31.12.1999, kdy poté byly opět rozčleněny na menší území.

Území Liberecka se postupem času vyvíjelo. Předmětem zájmu rozboru starých map je území o přibližně stejné rozloze jako je vymezení kraje k 1.1.2000. Musíme říci přibližné, protože od roku 1619 se vytvářely mapy samostatných krajů či regionů. Dnešní vymezení území nebylo vždy stejné a mnohdy byl dnešní kraj rozčleněn do několika jiných regionů, např. Semilsko nepatřilo vždy k území libereckého okolí.

Název diplomové práce zní „Území libereckého kraje na starých mapách“, proto byl vybrán jako základní územní jednotka právě nově vzniklý Liberecký kraj (stav k 1.1.2000). Pro vědecké účely je to území svou rozlohou velice příznivé. Jeho rozloha není velká, ale obsahuje všechny oblasti, které byly v historii a dnes velmi významné, a proto i na mapách často vyznačované a zachycované. Přes toto území vedlo mnoho významných cest, které nás spojovaly se severní a západní částí Evropy (např. nejznámější Jantarová stezka spojující Balt se Středomořím). Největší význam těchto cest a komunikací byl a stále je především obchodní.

Je to zajímavé území pro své fyzickogeografické a socioekonomické podmínky. Na svou malou rozlohu zaujímá velice významné geomorfologické jednotky Krkonošsko – Jesenickou subprovincii, Českou tabuli a částečně Krušnohorskou subprovincii. Nejvyšším vrcholem kraje je Kotel (1 435 m) nedaleko Harrachova v okrese Semily a nejnižší místo leží 208 m n. m. v okrese Liberec. Výšková členitost odpovídá pahorkatinám a lesy zaujímají téměř 44 % celkové plochy kraje, což je nejvíce ze všech krajů. *Klima v západní a jihozápadní části má parametry mírně teplé oblasti s cca 40 dny ledními, 125 dny mrazovými, průměrnou roční teplotou přes 7°C a ročním průměrným úhrnem srážek okolo 700 mm. Jizerské hory a podhůří spadají do lehce chladné oblasti s přibližně 20 letními, 160 mrazovými dny, průměrnou roční teplotou cca 5°C a s průměrným ročním úhrnem srážek místy až 1 600 mm* (Kolektiv, 2000, s. 70). Vody jsou odváděny do tří řek – západ kraje do Ploučnice, východ leží v povodí Labe a sever v povodí Odry v Čechách. Velký význam pro kraj mají prameny minerálních vod a rašeliniště. Z nerostných surovin lze v kraji nalézt zdroje stavebních kamenů, štěrků, písků a zejména sklářských a slévárenských. Těžba uranové rudy je již ukončena.

Sídelní struktura je homogenní, jen okres Semily je charakteristický vyšším počtem malých obcí. I demografický vývoj je příznivý s malými přírůstky, ale i malými úbytky obyvatelstva. Obyvatelstvo je většinou mladšího věku. Liberecký kraj má převážně průmyslový charakter a především v minulosti se tu rozvinul průmysl sklářský, výroba bižuterie, strojírenský, zpracovatelský a výroba plastů. Tradiční textilní výroba je již v útlumu.

V kraji je velmi rozšířen i cestovní ruch. Turisté mohou navštívit Krkonošský národní park nebo Chráněné krajinné oblasti Jizerské hory a Český ráj.

Pro posílení přeshraniční spolupráce mezi ČR, SRN a Polskem byl založen Euroregion Nisa (květen 1991 v Žitavě), kdy základem bylo poznání, že existující problémy pohraničního regionu jsou řešitelné jenom společně, především v dobrém sousedství s lidmi, kteří zde žijí.

4. Kartografie jako věda na rozhraní společenských a přírodních věd

Kartografie je věda zabývající se tvorbou a zpracováním map. Je to samostatná vědní disciplína, od níž se odvíjejí další, především mezioborové vědy. V této podobě vznikla až na přelomu 19. a 20. století, ale její počátky sahají mnohem dále. Vycházely z potřeb lidí zaznamenávat si nová území, orientovat se v nich a bránit je před nepřítelem, zakreslovat si migraci zvířat, a především zachycovat aktuální stav majetku – pole, louky, lesy a statky – a významná místa – kapličky, kostely. Nejprve jen jako malé schématické náčrtky, později jako první plány a mapy, nejprve jen kreslené a ryté, později tištěné.

Jako vědní disciplína se začínala vyvíjet v těsné blízkosti geografie a geodézie a pouze graficky zpracovávala výsledky dlouhodobých průzkumů Země. Zaměřovala se, a stále uspokojuje praktické potřeby společnosti. Dnes kartografie zachycuje nejmodernější geografické poznatky, pro účely hospodářské, vojenské nebo školní a civilní.

Pouze výzkumem a zpracováním starých map a plánů se samotná kartografie nezabývá. Což je úkol pro samostatné vědní obory na rozhraní společenských a přírodních věd. Staré mapy a plány nejsou jen „mapy“, ale především jde o historická díla, která nám mohou ukázat mnohé z vývoje přírody, společnosti a jejich vzájemného propojení.

Ke společenským vědám, které zkoumají staré mapy a plány jako historické prameny, patří dějiny kartografie, historická kartografie a historická geografie. Jsou to mezioborové, samostatné vědní disciplíny. Každý z těchto oborů přistupuje ke starým mapám a plánům z jiného hlediska, z hlediska využitelnosti svých vědeckovýzkumných potřeb. Hlavním cílem dějin kartografie je pouze popis map a hodnocení minulosti, tzn. historie starých map, plánů, mapových souborů, atlasů, životních osudů jejich tvůrců, proměn kartografických metod, technologií a techniky. Kdežto pro historickou kartografii a historickou geografii znamenají staré mapy nové poznatky o zkoumaném území. Jejich rozborem a podrobnějším zkoumáním zjišťují historický vývoj území, změny v krajině, ale i vývoj postupného osidlování, příčiny změn a možné následky. Snaží se spojit zkoumané území s časovým vývojem, hledají nové poznatky jak se přírodě přizpůsobit a žít s ní ve vzájemném porozumění. Kartografie a kartografická díla plní ve společenských vědách dvě základní funkce: funkci historického pramene a funkci metodologickou.

Z přírodních věd, které se úzce dotýkají kartografie, můžeme jmenovat geologii, pedologii, ekologii, botaniku a především geografii. Jsou to vědní disciplíny, které využívají poznatků historické kartografie a napomáhají jí svými zákonitostmi k lepšímu poznávání a využití starých map a plánů. Využívají rekonstrukce zkoumaného území a jeho vývoj pro své vědecké potřeby a úkoly. Mohou jim ukázat využitelnost přírodních zdrojů v časovém vývoji a jeho dopad na životní prostředí, vývoj a přeměnu přírodní krajiny na krajinu kulturní a hlavně spojení člověka s přírodou.

Studium starých map a tím i historické kartografie není starší než dvě století. Vycházelo opět z praktické potřeby lidí dozvědět se více nejprve o historii mapování, později ji využívaly jako vědecký pramen pro poznávání minulosti. Mnoho významných lidí vlastnilo staré mapy a zakládaly mapové sbírky a muzea, kam postupně tyto cennosti ukládali. Zde se projevuje i těsný vztah kartografie a archivářství a to z hlediska třídění, ukládání, zpřístupňování a využívání kartografických děl.

Velký rozvoj historické kartografie je zaznamenáván především po druhé světové válce, kdy došlo k prohloubení znalostí a spolupráci mezi ostatními vědními obory. Lidé už nezkoumali staré mapy jen z hlediska kartografického, ale využívaly je jako prameny historické. Poznávali z nich život lidí, jejich potřeby cestovat, migrovat, poznávat nové a nepoznané a chránit to, co měli.

Kartografie ovlivňuje jak vědy přírodní (geologii, botaniku, geografii aj.), tak vědy společenské (historická kartografie, archeologie, archivářství aj.). Všechny dohromady spojuje vztah ke starým mapám, plánům a atlasům. Míra jejich využitelnosti závisí na potřebě při řešení daného problému a kvality dochované pramenné základny.

5. Vývoj map a mapování

5. 1. Staré mapy Čech a Slovenska

Vyprávění Václava Hájka z Libočan o tom, jak pán českého lidu Krok rozeslal posly a služebníky na čtyři světové strany, aby ohledali zemi, spatřili hory i doly, řeky a potoky, kde vznikají, kam se obracejí a tekou, a tom, jak všechno dal poznamenat na březových korách a uschoval, připomíná nápadně líčení starozákonní knihy Josue, jak nástupce Mojžíšův dal projít a popsat zaslíbenou zemi, nežli ji rozdělil (Kuchař, 1958, s.8-9).

Zní to spíše jako pohádka, ale i toto mohly být začátky mapování při vymezování pozemků a rozdělování půdy. Jistě jich bylo zapotřebí při zakládání měst. Důkazem toho mohou být půdorysy měst různých geometrických tvarů. Tím zeměměřiči v českých zemích získali velké postavení ve společnosti a již v roce 1350 založili vlastní Institut zeměměřičský. Do zemských desek pečlivě zapisovali každou změnu v rozloze, rozdělení a majitelích pozemků. Pomůcky, přístroje a metody používané k vyměřování pozemků byly velmi jednoduché a opíraly se o základní geometrické poučky. Postupem času se zdokonalovaly, ale princip zůstal stejný. Také míry zůstávaly dlouho stejné. Byly odvozeny od rozměrů lidského těla: sáh, krok, loket, stopa, píd' aj. K měření větších vzdáleností se používalo provazů a udávaly se v mílích, odlišných pro různé země.

První zmínky o českých zemích byly na mapových dílech velmi slabé. Zapříčila to především velká odlehlost od významných obchodních center, kde se sbíhaly veškeré významné cesty. Proto více zmínek se dochovalo o Moravě, kudy procházela Jantarová stezka spojující Balt se Středozezemním mořem. Můžeme říci, že již na Ptolemaiově Geografii je podle ptolemaiovských souřadnic naznačené Sudetské pohoří (snad Smrčiny, Krušné hory, Lužické hory a možná že také Jizerské hory). Můžeme předpokládat, že vyznačeny tu jsou i ostatní pohoří. Více se pak o českých zemích zmínil Kosmas ve své kronice a načrtnul přibližný obrys České země.

Již v 15. století měly kosmografové správné představy o zeměpisné poloze. Zeměpisné souřadnice, podle nichž by se polohy míst vynášely do sítě rovnoběžek a

poledníků, byly známy jen pro několik málo evropských měst. Praha měla zeměpisnou šířku 50°7', což bylo na tehdejší dobu opravdu přesné. Je to šířka změřená r. 1416 na pražské univerzitě velkým kovovým kvadrantem.

Význam všech evropských historických map byl především cestovní. Vytvářely se pro obchodníky, jak na souši tak na moři. Především ty námořní měly velký význam. *Ze samého konce 15. století známe několik map norimberského původu, na nichž mají české země dosti správný vzhled. Jejich autorem je norimberský kartograf a výrobce kompasů a jiných cestovních pomůcek, Erhard Etzlaub (Kuchař, 1958, s.22-23).*

Z Etzlaubových map vycházel i mladoboleslavský lékař a knihtiskař Mikuláš Klaudiánus při tvorbě první samostatné mapy Čech. V rukopisu byla mapa hotova již r. 1516, ale až po schválení radou, zda neobsahuje škodlivé prvky proti katolické víře, mohla být roku 1518 vytištěna. Její měřítko je 1:637 000 a obsahovala schématicky zákres lesů a pohoří, říční sítě, hlavních zemských stezek, hrady a česká města rozlišená mapovými značkami. *Klaudiánova mapa měla být patrně původně cestovní mapou. Není jiného důvodu pro její obrácenou orientaci severem dolů, jaká se hodila při používání mapy s kompasem a kapesními slunečními hodinkami, a svědčí o tom i milové značky mezi jednotlivými místy, jež ležely na hlavních cestách (Kuchař, 1958, s.24).*

Dodnes je Klaudiánova mapa považována za významnou kartografickou památku a její jediný exemplář je uložen ve Státním archívu v Litoměřicích.

České země tak měly jako první středoevropský stát svou vlastní mapu.

Ještě dlouhá léta se vycházelo z Klaudiánovy mapy jako ze základního mapového díla Čech. V 16. století se mapu snažil dotvořit Šebestián Münster, krátce po něm vyšlo Crigingerovo vydání. Jediný Gerhard Mercator, který použil Münsterovo podání, zasadil mapu Čech správně do zeměpisné sítě svého díla. Nepřesnosti Klaudiánovy mapy nebyly tenkrát ještě příliš nápadné.

Po druhé Crigingerově mapě (o které máme jen málo zmínek a nenabývala takového významu jako mapa Klaudiánova) přišla další významná mapa Čech a to od Pavla Aretina z roku 1619. Mapa byla velmi podrobná a jako k první mapě byl k ní, pro

lepší orientaci, vydán i mapový klíč. Také z jeho mílového rámce byla poprvé určena přibližná velikost Čech. *Nejspíše tu jde o českou míli dlouhou 300 provazců po 42 pražských loktech. V tom případě by obvod Čech byl tenkrát odhadnut na dnešních 913 km, rozloha na 298 x 261 km a na 47 700 km², ...* (Kuchař, 1958, s.34). Aretin jako první zachytil ve své mapě rozdělení Čech na 15 tehdejších krajů.

V době, kdy Čechy dostaly svou první tištěnou mapu, byl v Nizozemí vydán i první soubor map, který dostal název atlas. Mapy Čech se objevovaly v atlasech, na jeho vzniku se podílel především Gerhard Mercator, Abraham Ortelius a Gerard de Jode.

Nizozemské atlasy reprodukovaly mnohokrát mapový obraz Čech, jak jej podal Criginger a Aretin, Moravu podle Fabricia a Komenského, Slezsko podle předlohy Helwigovy a ... (Kuchař, 1958, s.49).

První samostatné mapy Moravy vytvořili Pavel Fabricius (1569), Jan Ámos Komenský (1627) a později Jan Kryštof Müller (1712). Nejstarší mapu Slezska zhotovil Martin Helwig (1561). I Slovensko dostalo roku 1513 svou samostatnou mapu. Autorem byl kanovník Lazar.

Dalším velmi významným dílem byla Müllerova mapa Čech. Zhotovení této mapy mu trvalo dlouhých osm let (1712 – 1720). Müller postupně mapoval jednotlivé kraje, ze kterých roku 1720 sestavil 25listovou mapu. Tuto mapu dal vyrýt vytisknout a do mědi.

Mapa byla po obvodu bohatě zdobená. Toto zdobení znamenalo hospodářské, přírodní a kulturní bohatství země. V symbolech jsou znázorněny sklárny, doly na zlato, stříbro, cín, měď, železo, slévárny mosazi, hájovny, dvorce, minerální vody, zámky, panská sídla, aj. Často mu nestačily ani mapové značky, proto musel popisovat některé jevy slovně přímo v mapě.

Od roku 1769 se datuje založení Královské české společnosti nauk, s jejímž založením se opět rozvíjejí práce vlastivědné, astronomicko-geodetické, topografické i kartografické. Müllerova mapa byla v té době jediným podkladem úředního mapování, i když byla velmi kritizována pro svou nepřesnost. K tomuto zjištění dospěl Martin Alois David, který určil přesné souřadnice mnoha našich měst. (Kuchař, 1958, s.40).

Z jeho učení vycházel i litoměřický kanovník František Jakub Jindřich Kreibich. Při svém mapování severní části Čech se opíral i o některé zmenšené sekce z josefského mapování. Jeho mapy jednotlivých krajů byly po dlouhou dobu nejlepšími a dlouho využívanými cestovními mapami. V rozích těchto map jsou uvedeny zeměpisné souřadnice měst, opustil také kopečkový způsob znázornění výškopisu a nahradil ho šrafovanou formou.

V období od 2. pol. 18. století začínala společnost vyžadovat mapy též pro jiné účely než cestovní, např. vojenské nebo katastrální. To dalo za vznik tzv. úřednímu mapování.

5. 2. Úřední mapování

Úřední mapování se začalo provádět na našem území v 2. pol. 18. století. Člení se na vojenské a civilní.

5. 2. 1. Vojenské mapování

5. 2. 1. 1. První vojenské mapování („Josefské“) 1763 – 1787

Dalším velkým obdobím rozvoje mapování a vytváření map bylo I. vojenské mapování. Zkušenosti z tažení proti Fridrichu II. ukázaly Rakousku důležitost map, proto v obdobích relativního klidu bylo nařízeno nové mapování. Podkladem jim byly zvětšeniny Müllerových map Čech a Moravy, pro Slovensko byl podklad sestaven z různých dostupných map.

Vytvořené mapy byly v měřítku 1:28 800 a vytvářely se odděleně pro každou zemi Rakouska-Uherska. Později byla zjištěna jejich nejednotnost. Příčinou bylo to, že v českých zemích se pracovalo metodou *á la vue* – od oka – , jinde na měřičském stole grafickou triangulací vycházející od krátkých základů a v Uhrách se nakonec triangulovalo na velké vzdálenosti záměrnými pravítky s dalekohledem až 5 stop dlouhým (Kuchař, 1958, s. 87). Vzhledem k této nejednotnosti se nedala sestavit celková mapa monarchie.

Při tomto mapování je terén zakreslen šrafami a nadmořské výšky nebyly ještě určovány. U polohopisu se zakreslovaly důležité prvky pro vojenské účely.

5. 2. 1. 2. *Druhé vojenské mapování („Františkovo“) 1807 – 1867*

Po nezdařilém pokusu sestavit z Josefského mapování jednu velkou mapu říše, muselo se začít s mapováním novým tzv. Františkovým mapováním. Podkladem byla trigonometrická síť a zmenšené katastrální mapy s dokresleným terénem. Terén byl znázorněn velmi nekvalitně, tzv. Lehmanovými šrafami (pravé sklonové šrafy).

Výsledkem byly originální mapy v měřítku 1:28 800, používané pro znázorňování malých území např. měst a jejich okolí. Z II. vojenského mapování vzešly speciální mapy v měřítku 1:144 000 a generální mapy v měřítku 1:288 000. Používaly se jako základní materiál pro zpracování neúředních kartografických děl pro účely správní, školské, vlastivědné aj. jelikož neobsahovaly žádné výškopisné údaje ani vrstevnice, nebyly využitelné pro technické a projekční účely.

5. 2. 1. 3. *Třetí vojenské mapování 1869 - 1887*

Při III. vojenském mapování došlo k velkým změnám. Zdokonalilo se zobrazení reliéfu a komunikací. Při znázorňování výškopisu se používaly kóty, šrafy, vrstevnice po 20 m výšky trigonometrických bodů od nivelace, které byly zhotoveny interpolací. Změnilo se i měřítko z 1:28 800 na 1: 25 000 a obdélníková a čtvercová síť byla nahrazena dělením pole zeměpisné sítě. Originál byl barevný, kopie ale jednobarevné.

Výsledkem III. vojenského mapování byla topografická mapa v měřítku 1:25 000, speciální mapa v měřítku 1:75 000 (= 4 topografické mapy), již s kótami a vrstevnicemi v terénu, a generální mapa v měřítku 1:200 000 (=8 speciálních map), kde terén byl vyznačen šrafami. Všechny mapy byly vyhotoveny Vojenským zeměpisným ústavem ve Vídni.

5. 2. 2. Civilní mapování

První úřední mapy nevojenského charakteru byly mapy katastrální v měřítku 1:2 880. Zachycují zobrazení parcel v jednom katastrálním území. Počátky katastru jsou známy již z konce třicetileté války, kdy se začínaly vybírat daně z poddanské půdy. Tak muselo dojít k jejímu soupisu, a tím roku 1654 vznikla Berní rula.

Ale ani to nepomohlo spravedlivějšímu vybírání daně. Proto byl 23. 12. 1817 nařízen stabilní katastr. Od té doby je datován počátek Katastrálního mapování. Katastrální mapy jsou zobrazením glóbu do čtvercové sítě, kterou si můžeme představit na válcové ploše. Čtvercová síť je rozdělena na 20 obdélníků o délce stran 1 000 800 sáhů (1 sáh = 1,896 484 m), jež po zmenšení na měřítko 1:2 880 dává jeden list katastrální mapy. Z katastrálních map vycházelo i druhé a třetí vojenské mapování. Mapy byly pořízeny pro každou obec zvlášť, zakreslovaly se pozemky, stavení a situační objekty.

Teprve roku byla 1883 nařízená stálá evidence pozemkového katastru. Mapy byly v měřítku 1:2500 a zavedla se metrická míra.

5. 3. Vývoj po roce 1918

Po vzniku samostatného Československého státu r. 1918 převzal bývalý Vojenský zeměpisný ústav v Praze originály topografických map 1:25 000, speciální mapy 1:75 000 a generální mapy 1:200 000 od bývalé monarchie. Ale i u těchto map byla roku 1934 zjištěna nejednotnost a roztržitost při jejich tvorbě, proto se začalo s novým vyměřováním katastrálních map v novém měřítku 1:2 000.

Po roce 1945 dostalo Československo měřičský a mapový materiál nejednotný a neucelený. Pro technické a hospodářské potřeby začalo se proto u nás s vydáváním státní mapy 1:5 000 a v náhradu za speciální mapy začala vycházet státní mapa 1:50 000. Obě mapy byly sestrojovány v tzv. šikmém kuželovém stejnoúhlém zobrazení (Křovákovo), které již před válkou bylo pro tehdejší nejednotnost katastru zaváděno pro katastrální mapy. Pro celou republiku byla vypracována tzv. odvozená státní mapa 1:5 000. Sloužila jen jako orientační pomůcka pro hospodářské a plánovací práce. Vydáváním map pro civilní potřebu se zabýval nově vzniklý Státní zeměměřičský a katastrální ústav.

Topografická mapa Generálního štábu ČSA je prvním původním mapovým dílem, které kompletně zobrazuje území státu. Mapování bylo prováděno v letech 1952-1958 v měřítku 1:25 000, z něhož byly odvozeny mapy v měřítku 1:50 000, 1:100 000, 1:200 000, 1:500 000 a 1:1 000 000. Od roku 1954 začíná fungovat Ústřední správa geodézie a kartografie, která zajišťuje všechny geodetické a kartografické práce pro civilní využití jako jsou mapy tématické, turistické, školní a silniční. Ta také zpracovala v letech 1957 – 1971 Topografickou mapu v měřítku 1:10 000. (Novák, Murdych, 1988, s. 327).

Po roce 1968 bylo zahájeno vydávání Základní mapy ČSSR. Byla odvozena z topografické mapy a byla určena výhradně pro potřebu stáních a hospodářských organizací. Zpracovávala se v měřítkové řadě 1:10 000, 1:25 000, 1:50 000, 1:100 000 a 1:200 000. Tvorba Základní mapy ČSSR 1:10 000 byla dokončena roku 1988.

V dnešní době se žádné nové mapování neprovádí. Vychází se z mapy dnes již ČR ve stejné měřítkové řadě. Pro civilní účely se vydává pestrá paleta map tématický. Dnes se vydáváním map pro civilní účely zabývá Ústav zeměměřičský a katastrální.

6. Popis map Liberecka

6. 1. Pravidla k popisu map

V této kapitole jsou chronologicky (od nejstarších po nejmladší) řazeny popisky map Liberecka či Libereckého kraje. Kopie všech těchto map jsou uvedeny v příloze.

Mapy jsou popisovány podle nejnovějších pravidel popisování viz vzor.

Vzor:

Mapa č.1: *Název mapy.* Místo vyhotovení, rok vyhotovení. Autor. Vydavatel. Kreslič, rytec nebo tiskař. Vyhotovení (mědirytina, tisk), měřítko, rozměry (výška x šířka) v mm, výřez nebo zmenšení. Mapové zdroje a signatura. Poznámka.

1. Číslování map:

Mapy jsou číslovány chronologicky podle data vyhotovení od nejstarší po nejmladší.

2. Název mapy:

Název mapy je vždy uváděn v originálním jazyce s dodržováním velkých a malých písmen gramatiky. Název je vždy zvýrazněn kurzívou.

3. Autor, rytec, vydavatel, datum a místo vyhotovení

Jsou vždy v popiscích map tam, kde byly tyto údaje na mapě uvedeny, popřípadě zjištěny z jiné literatury.

4. Vyhotovení:

Do poloviny 19. stol. se mapy ryly do mědi (mědirytina) a přibližně od roku 1830 je většina map tištěných litograficky. Žádná z map použitých pro tuto práci není kreslená ručně.

5. Měřítko:

Měřítko bylo u většiny map. Jestliže bylo na mapě měřítko vyjádřené ve tvaru používaném dnes se základní jednotkou centimetr, bylo použito do popisku.

Přibližně do roku 1875 se jako základní jednotka používala česká nebo německá míle. Toto měřítko se muselo přepočítat podle níže uvedeného návodu. Jestliže měřítko chybělo, bylo zjištěno z jiných zdrojů.

Česká míle:	11,22 km (počátek 17. století), 7,45 – 9,25 km (9,25 km zejména 2.pol.18. století)
Německá míle obecná:	7,42 km
Velká německá míle:	9,5 km

Algoritmus, podle kterého se přepočítalo je:

Grafické měřítko na mapě ukazovalo, že 2 německé míle obecné jsou 10 cm. Podle přiložené tabulky víme, že německá obecná míle je 7,42 km.

$$2 \times 7,42 \text{ km} = 14,84 \text{ km} = 10 \text{ cm}$$

$$\text{převédeme na mm: } 14840000 \text{ mm} = 100\text{mm} \Rightarrow 1:148400$$

6. Mapové zdroje:

Zkratka zde uvedená značí archív, sbírku nebo jinou instituci, kde je tato mapa uložena s přesnou signaturou. Signatura je evidenční číslo, pod kterým je mapa v mapové sbírce uložena.

7. Poznámka

Poznámka zahrnuje některé další informace o mapě, které se týkají výzdoby mapy, použité legendy, znázorňování výškopisu, využití barev nebo některých zajímavostí, které mapy znázornila.

8. Seznam zkratk

MS HÚ AVČR	Mapová sbírka historického ústavu Akademie věd České republiky
MS UK	Mapová sbírka Univerzity Karlovy
ÚAZK	Ústřední archív zeměměřičský a katastrální

6. 2. Chronologické řazení map

Mapa č.1: *Bohemia*. Uherský Brod, 1619. Autor Pavel Aretin. Mědirytina, grafické měřítko [cca 1:1 060 000], 270x354mm, ÚAZK, sign. 473/49. Na mapě je dvojitou čerchovanou čarou vyznačena Zlaté stezka z Bavorska do Prachatic, a od ní se u Freyungu oddělující cesta, vedoucí přes Dolní Vltavici a Horní Planou do Českého Krumlova, dále barevně dobové krajské rozdělení Čech a nejvýznamnější vodní plochy (rybníky), ovšem bez uvedení jejich názvů.

Mapa č.2: *Mappa geographica regni Bohemiae in duodecim circulos divisae cum comitatu Glacensi et districtu Egrano adjunci*. Müllerova mapa Čech. Norimbergae 1720. Autor Jan Kryštof Müller. Mědirytina, grafické měřítko 1:132 000, 2822x2403, složena z 25 listů, výřez listy 3,4. MS HÚ AVČR, sign.A – 2587. Vznikla na základě vojenských, správních a hospodářských požadavků státu (rakouské monarchie). Kromě topografického obsahu jsou na ni zakresleny zemědělské usedlosti, zaniklé osady, mlýny, vinice, doly, hutě aj. Nelze ji považovat za naprosto spolehlivou, poskytuje však poměrně podrobný obraz geografického prostředí českých zemí počátkem 18. stol.

Mapa č.3: *G. Provincia Boleslaviensis*. Vídeň, 1760. Autor K. Winkler. Vydal Aug. Bernard. Mědirytina, číselné měřítko [cca 1:193 000], 468x366, výřez. ÚAZK 181/78. Psána německy, v levém horním rohu sv. Václav s praporcem a anděly, vyznačena souřadnicová síť, výškopis značen kopečkovou metodou.

Mapa č.4: *Regni Bohemiae circulus Boleslaviensis ex Müllerianis aliisque recentissimis subsidiis chorographice designatus ut et secundum statum politicum modernum expressus et in lucem editus ab Homannianis heredibus* 1770. Norimberk, 1770. Mědirytina, grafické i číselné měřítko [cca 1:216 000], 513x510, výřez. MS HÚ AVČR, sign. 3063/8. Psána latinsky, v rozích ozdobné ornamenty, velice podrobná, výškopis značen kopečkovou metodou.

Mapa č.5: *Des Königreichs Böheim Kreise Bunzlau und Leitmeritz*. Vídeň, 1791. Vydal F. J. J. Reilly. Kreslil Ign. Albrecht. Mědirytina, grafické měřítko [cca 1:669 000], 206x284. ÚAZK 371/75/1. Psána německy.

Mapa č.6: *Bunzlauer Kreis*. Norimberk (Praha), 1794. Vydal A. Elsenwanger. Kreslil J. C. Berndt. Mědirytina, grafické i číselné měřítko [cca 1:240 000] , 367x458, výřez. MS HÚ AVČR, sign. 3947. Psána německy, je barevná, výškopis vyznačen kopečkovou metodou.

Mapa č.7: *Bunzlauer Kreis*. Praha, 1802? Vydal Petr Franza. Mědirytina, grafické i číselné měřítko [cca 1:193 000], 352x445, zmenšeno, výřez. MS HÚ AVČR, sign. B 1106-7/4. Barevná, psána německy, velice podrobná, výškopis značen kopečkovou metodou.

Mapa č.8: *Copia ab antiquissima mappa Regni Bohemia que asservatur in Bibliotheca Episcopila Litomeric*. 1. pol. 19.stol. Autor F. J. Kreybich Curé de Schüttenitz, Mikulass Klaudianus. Mědirytina, grafické měřítko 1: 933 600, 348x462. ÚAZK 343/61. Tato mapa je jednou z řad dochovaných kopií Klaudiannovy mapy. Obsahuje schematické znázornění lesů a pohoří, říční síť, hlavní zemské stezky s vyznačením vzdáleností, hrady a česká města rozlišená mapovými značkami na královská a poddanská, kališnická a katolická a na městečka. Horský val obklopuje Čechy s Kladskem, u pramenů Labe je jediný název pohoří "Krkonoss". Pozoruhodná je obrazová a heraldická výzdoba, umístěná v horních dvou třetinách mapového listu. Je zde vyobrazen český a uherský král Ludvík Jagellonský se znaky zemí, pod ním alegorie spravedlnosti a sedm drobných obrázků - snad zrcadlo mravů ve spojení s výroky Písma. Následuje pět řad znaků nejvyšších zemských hodnostářů a znaky Prahy, Kutné Hory a Žatce. Výklad alegorických partií výzdoby - vozu, zapřaženého v obou směrech jízdy a obsazeného rozhádanými cestujícími - je dodnes předmětem zájmu historiků jagellonského období. Výškopis značen kopečkovou metodou.

Mapa je orientována k jihu.

Mapa č.9: *Charte von Bunzlauer Kreise des Königreichs Böhme*. Praha, 1834. Autor F. J. H. Kreybich Curé de Schüttenitz. Vydal C. W. Enders. Kreslil i ryl F. Pluth. Mědirytina, grafické měřítko [cca 1: 224 000], 460x370, výřez. MS HÚ AVČR, sign. 2290. V levém horní rohu tabulka se zeměpisnými souřadnicemi jednotlivých měst, podrobnější text o poloze kraje, v levém dolním rohu tabulka vzdáleností určitých míst od Severního moře, v pravém dolním rohu je legenda.

Mapa č.10: *Historická mapa Čech*. Praha, 1878. Navrhl František Palacký roku 1847, doplnil Josef Kalousek roku 1847. Ryl V. Merklas roku 1847 a A. Knore roku 1875. Vydalo Království České Učené společnosti v Praze. Mědirytina, grafické i číselné měřítko 1:525 000, 508x701. MS UK 3652/242. *Mapu navrhl František Palacký jako kartografický protějšek svého popisu Království českého (1848) a Královská česká společnost nauk ji chtěla vydat při oslavách 500. Výročí založení pražské univerzity. Merklas do té doby však vyryl jen asi dvě třetiny mapy, teprve když r. 1858 zadal Palackého o finanční příspěvek za práci, předal ji na přání Palackého společnosti. Její péčí však byla vydána až r. 1876 (rytec A. Knore ji dokončil až r. 1875) v Aktech KČSN s latinskými vysvětlivkami a Památkách archeologických a místopisných s českým textem.* [Popisek u mapy v MS UK 3652/242]

Mapa č.11: Mapa okresního hejtmanství Libereckého a Jabloneckého kraje, kterou sestavil Josef Erben. Nákladem Karla Janského v Táboře. *Karte der Bezirkshauptmannschaft Reichenberk und Gablonz zusammengestellt von Jos. Erben. Verlag von Karl Janský in Tábor*. Tábor, 1883. Mědirytina, grafické i číselné měřítko 1:100 000, 410x525. MS HÚ AVČR, sign. 1244. Mapa psaná německy s českým překladem, v horní části erby Liberce a Jablonce, v pravém dolním rohu kreslená podrobná legenda, v levém dolním rohu jsou statistické údaje o jednotlivých obcích kraje.

Mapa. č.12: Liberec – Turnov – Jablonec – Semily. Praha, 1900? Autor Jan Srp. Vydal Jan Bursík. Kreslil Jan Srp. Mědirytina, grafické i číselné měřítko 1:100 000, 335x405. MS HÚ AVČR, sign 323J/32. Psána česky, legenda v dolní části pod mapou.

Mapa č.13: *Generelkarte der Bezirkshauptmannschaft Reichenberk von J. E. Wagner*. Praha, 1900? Vydal T. Kytka. Kreslil A. L. Koppe. Mědirytina, grafické i číselné měřítko 1:220 000, 195x265. MS HÚ AVČR, sign. B – 6285.

Mapa č.14: *Der Bezirk Reichenberk*. Liberec, 1930? Vydal Paul Sollor's. Kreslil Gebrüder Steipel. Mědirytina, grafické i číselné měřítko 1:75 000, 390x470. MS HÚ AVČR, sign A – 2794. V pravé části mapy je natištěn profil krajiny, v levé části mapy jsou popsány údaje o počtu obyvatel a rozlohách obcí, rozlohy a počty obyvatel soudních okresů, politického okresu Liberec a samostatného města Liberce. Podrobná legenda.

Mapa č.15: *Landskreis Reichenberg*. ?, 1941. Tisk, grafické i číselné měřítko 1:75 000, 380x410. Státní okresní archiv Liberec B/16. Mapa představuje území Libereckého kraje za 2. světové války, kdy Liberec patřil Německu. Zaznamenány hranice kraje a okresů.

Mapa č.16: *Kraj Liberecký*. Praha, 1951. Vydal a vytiskl Státní zeměměřičský a katastrální ústav Praha. Tisk. Grafické a číselné měřítko 1:200 000, 420x515. MS HÚ AVČR, sign 0235. Na mapě jsou barevně vyznačeny hranice krajů, silnice a železnice není vyznačen výškopis.

Mapa č.17: *Severočeský kraj – Mapa správního rozdělení ČSSR*. Praha, 1970. Vydal Český úřad geodetický a kartografický v Kartografickém nakladatelství. Odpovědný vedoucí Jaroslav Prokop. Tisk, grafické i číselné měřítko 1:200 000, 595x910, výřez. MS HÚ AVČR B/7949-7/4

Mapa č.18: *Liberecký kraj – Mapa správního rozdělení ČR*. Praha, 1999. Vydal Český úřad zeměměřičský a katastrální. Odpovědný vedoucí Ing. Věra Vostřelová. Tisk, grafické i číselné měřítko 1:200 000, 350x505, výřez.

7. Liberecko na starých mapách

Tato kapitola se zaměřuje na porovnání starých map s dnešní mapou Libereckého kraje. Cílem je ukázat vývoj znázorňování výškopisu, polohopisu, hranic nebo např. vodních toků a ploch a také tematické zaměření starých map s jejich pestrou výzdobu.

K porovnání jsou použity chronologicky seřazené mapy z kapitoly 6. a soudobá mapa Libereckého kraje. (pozn. Pro porovnání jsou vynechány mapy (17) a (18), protože jde o mapy administrativní a zobrazují pouze hranice katastru.). Čísla v závorkách uvádějí příslušnou, podle seznamu příloh.

Citace mapy současného Libereckého kraje:

Liberecký kraj. Praha 1999. Vydal Český úřad zeměměřičský a katastrální. Odpovědný redaktor: Ing. Věra Vostřelová. Tisk, grafické i číselné měřítko 1:200 000, 335x489 mm.

7. 1. Hranice

Na zakreslování hranic se začal klást důraz až na počátku 17. století. Jako první zachytil ve své mapě rozdělení Čech na 14 tehdejších krajů, a správně samostatně Loketskó, Pavel Aretin (1). Dosud byly zachyceny pouze státní hranice Českých zemí (8). Používala se bodová metoda, a to až do konce 19. stol., kdy na mapě (11) jsou hranice zachyceny linií a silou linie jsou odlišeny hranice krajské a státní. Toto znázornění se zachovalo až do dnešní doby.

Na mapě (8) vidíme, že hranice státu nejsou vyznačeny ani bodově ani liniově, ale jsou nahrazeny ornamenty stromů a lesního porostu. Dříve autoři takto zdobili své mapy a tím vyjadřovali např. zalesnění hranice. Na mapě (9) nejsou hranice kraje zakresleny vůbec. Je to tím, že autor zachycoval na mapu pouze jeden kraj a tam, kde končilo znázornění, kraj končil. Proto v mapovém obrazu vystane pouze obrys kraje.

7. 2. Výškopis (terén, reliéf)

Výškopis se na mapách zobrazoval až do poloviny 18.století tzv. kopečkovou nebo pahorkovou metodou. Byla to stylizovaná kresba vyvýšenin a kopečků, která měla uživateli vypovídat pouze o charakteru zobrazené krajiny a neodpovídala přesné skutečnosti krajiny. Pohoří byla znázorněna velmi hustou sítí kopečků a pahorků. Velmi dobře je tato metoda patrna na mapě (2), kdy v přibližné rozloze Jizerských hor je vyznačen reliéf velmi hustě kladenými kopečky a dodává mapě na určité plastičnosti.

Ne každá mapa se zaměřovala na znázornění reliéfu. Např. (5) nebo (8) nemají reliéf znázorněn tak věrohodně jako např. již zmíněná (2).

Ve 2. polovině 18. století autoři opouštěli kopečkovou metodu a reliéf se začal znázorňovat šrafami. Pro vyjádření plastičnosti terénu se používalo tónování (stínování). *Teprve po roce 1799 zavedl Johann Georg Lehman přesnější šrafování podle zásady „čím příkřejší, tím tmavší“* (Semotanová, 1994, s.26). Na starých mapách libereckého kraje se s touto metodou setkáme poprvé až v roce 1883 na mapě (11), která je ještě doplněna o malé stromečky, jejichž hustota ukazuje hustotu zalesnění. Tato se mapa také jako jediná zaměřuje i na znázornění močálů, mokřin a pískovišť. Někdy se také objevilo barevné rozlišení reliéfu podle nadmořské výšky. Tato metoda byla použita při tvorbě mapy (14). Použity byly barvy od nejsvětlejší po nejtmavší, od nejnižší nadmořské výšky po nejvyšší.

Některé mapy výškopis vůbec neznázorňují: např.(15) nebo soudobá mapa. Tyto mapy se používají pro účely, kde není důležité znát převýšení v krajině.

7. 3. Sídla

Znázorňování sídel na mapě je další součástí map a jeho vývoj je velmi zajímavý. Na starých mapách, již na (1), lze pozorovat zobrazování sídel bodovou značkou, ale většinou doplněnou o značku kostela, farnosti nebo jiné pamětihodnosti, které se v obci nacházely. První rozdělení sídel do kategorií je v legendě zachyceno až na mapě (9). Zde je např. Mladá Boleslav vyznačena jako „město s opevněním“, kdežto Liberec jako „město bez opevnění“. Dalšími kategoriemi je „místo s tržištěm“ nebo „vesnice s farností“. Toto značení opouští již Karel Janský na mapě (11), kde poprvé používá rozlišení podle

velikosti obcí velikostí bodu. U větších obcí je již vyznačena zástavba. Pro doplnění dalších údajů o sídle používá stejných topografických značek jako mapa topografická. Na mapě, kterou používáme k porovnání, topografické značky nejsou vyznačeny, protože tato mapa není neplní turistický účel. Stejně tak mapa (15).

7. 4. Komunikace

Zobrazování komunikací bylo nedílnou součástí každé mapy v každé době, již od 16. století a jelikož se povětšinou jednalo o mapy cestovní. Rozdílné je pouze znázorňování komunikací a jejich rozdělení do kategorií. Na mapě (9) je již lépe vidět rozdílnost hlavních a vedlejších silnicí, ale v legendě jsou velmi špatně popsány. Teprve na mapě (11) od Karla Janského je přesné rozdělení komunikací na „silnice přes 5 m šířky“, „silnice od 2,5 do 5 m šířky“, „voznice“, „polní a lesní cesty“ a „pěšiny“. Kategorizace cest se dochovala až do dnešních map, vyvíjel se pouze název jednotlivých typů komunikací. Na mapě (14) se největší cesta nazývala „okresní ulicí“, kdežto dnes je to „dálnice“. Tento jev souvisí s rozvojem automobilismu.

Nelze opomenout ani železniční komunikace. Ty byly poprvé zakresleny na mapě (11), ale vyznačeny tu již nejsou železniční zastávky. Ty se vyskytují poprvé až o 50 let později. V souvislosti s rozvojem železnice a jejím větším postupným využíváním. Na soudobé mapě je železnice zobrazena také, ale již se rozděluje na elektrifikovanou železnici, hlavní železnici, vedlejší železnici, přesně jsou vyznačeny železniční zastávky, tunely a silniční podjezdy. Oproti starým mapám je tu poprvé vyznačena lanová dráha na Ještěd.

S komunikacemi souvisí i hraniční přechody, které na starých mapách vyznačeny nejsou. Dělí se na hraniční přechody silniční bez omezení, se zvláštními předpisy a pouze pro pěší, a ještě na železniční hraniční přechody.

Hlavní trasy jak silniční, tak železniční jsou vedeny z Mladé Boleslavi do Liberce a dále na Frýdlant, potom z Mladé Boleslavi na Českou Lípou, a dále do Žitavy.

7. 5. Vodstvo

Vodní toky jsou znázorněny na všech mapách kromě (8). Mapa (8) byla zhotovena jako mapa cestovní a zaměřovala se pouze na zobrazení cest. Na mapách (9) a (11) vodní toky nejsou popsány v legendách a pro jejich jednobarevnost nelze určit, zda jde o zobrazení cest nebo vodních toků. Vodní toky autoři popisovali již od prvních zakreslení do map, nejprve jen ty významnější (např. Labe, Desná, Jizera), i když znázorňovací linie byla stejná jako u ostatních vodních toků.

Vodní plochy zobrazuje již mapa (1), ale brzy mapa (3) a (4) vodní plochy opomíjí. S popisy vodních ploch se poprvé můžeme setkat až na počátku 20. století (12), (13) a (14). Soudobá mapa zachycuje všechny vodní toky a plochy, ale popisuje také jen ty významnější a rozlohou větší (např. Jizera, Oleška, Mohelka, vodní nádrž Bedřichov, Harcov nebo Josefův důl).

Přílohy k této práci jsou černobílé, ale vždy při používání barev se vodní toky a vodní plochy znázorňovaly modře.

7. 6. Výzdoba map a užití písma

Výzdoba map patřila k nedílné součásti starých map. Tzv. parergon, neboli doplněk, vyplňoval rohy nebo prázdná místa na mapách. Začínal se objevovat na začátku 17. století a stal se nedílnou součástí mapových děl. Každá mapa měla svého ilustrátora, který tuto výzdobu prováděl. Parerga souvisela s mapovým obsahem kartografického díla, znázorňovala moc země či jednotlivých osobností, přírodní bohatosti, zaměření na řemeslnou, zemědělskou či průmyslovou výrobu. Doplněvaly je náboženské motivy, drobná architektura s nápisy nebo válečné trofeje či postavy zeměměřičů a rolníků. Známé jsou i zdobené erby šlechtických rodů nebo autora mapy.

Velmi pěkná parerga jsou patrná na mapách (3) a (4) a též na Müllerových mapách Čech a Moravy. Tento typ výzdoby se postupně začal vytrácet a poslední parerga jsou známá z 1. pol. 19. století., mapa (9) a (11).

Další částí výzdoby mapy jsou tzv. kartuše, neboli ozdobné rámování mapového titulu a tvořily prostý obdélník. Ten byl zdoben např. zvířecími nebo rostlinnými motivy a vyjadřoval umělecký styl doby. Ozdobný mapový rám můžeme vidět na mapě (11). Kartuše mohou lemovat i název mapy nebo informace autorech mapy, např. (1), (4), (5), (8), (9).

Tato pestrá výzdoba byla typická pro staré mapy vytvořené do konce 19. století. Od počátku 20. století se výzdoba vytratila a mapy nabyly na své abstraktnosti. Proto i dnešní mapa je svou výzdobou velmi jednoduchá.

I užití písma se přizpůsobilo historickému vývoji. Pro mapu (8) je typické renesanční písmo latinka kombinované kolmě stojící s kurzívou. V 17. a 18. století se začaly odvozovat různé typy písem, kdy začínala šířka písma převažovat nad jeho výškou, např. (1), vznikalo písmo duté, např. (11) nebo různě zešikmené. Přesto, že 19. století přineslo díky nové tiskařské technice zjednodušení písma, navrací se většina kresličů opět k novogotickému písmu. Je to dáno tím, že písmo plnilo ozdobnou funkci. Takovým příkladem jsou mapy (7), (9) nebo (11). Písmo na dnešní mapě plní pouze funkci popisnou, takže je velmi prosté a nijak zdobné.

7. 7. Legenda (mapový klíč)

Legenda až do počátku 19. století tvořila pestrou paletu mapových značek. Většinou to byly malé a velmi autentické obrázky. Pestrá legenda je patrna u Müllerovy mapy Čech nebo Kreybichových map krajů (9). V 19. století se začínaly mapové značky ustalovat a jsou většinou stejné jako dnešní.

Na mapě (8) legenda nebyla vyznačena. Mapy (5) a (15) tvořily součást souboru map a mapový klíč byl společný na zvláštním listu papíru. Mapa (1) má též mapový klíč zvlášť.

Soudobá mapa Libereckého kraje zachycuje pouze základní topografické značky jako jsou komunikace, hranice nebo vodní plochy. Pestřejší zaměření mapy a tím i legendu bychom našli na topografických mapách. Ty jsou srovnatelné se starými topografickými mapami vzniklými v 19. století.

Nedílnou součástí map z 19. a počátku 20. století, (9), (11) a (14), jsou i statistické údaje. Do tabulek uspořádané údaje vypovídají o rozloze okresů, počtu obcí v okresech, počtu obyvatel a počtu mužů a žen v okrese, mapa (11). Mapa (9) uvádí zeměpisné souřadnice vybraných obcí. Na mapě (14) je znázorněn řez reliéfem a statistické údaje o stejné tematice jako na mapě (11). Statistické údaje se na soudobou mapu opět vrátily, ale jsou uvedeny na rubové straně mapy.

V této kapitole je sledován vývoj znázorňování výškopisu a polohopisu od první mapy Čech, (8), až po současný stav. Porovnávali jsme staré mapy s mapou soudobou a ukázali nejdůležitější změny, především ve vývoji jednotlivých prvků. Stejně tak jako se vyvíjela celá společnost, vyvíjely se i mapy a jejich způsob zobrazování. Upozornit právě na tyto změny bylo cílem této kapitoly.

8. Využití starých map regionu pro paměť krajiny

8. 1. Paměti krajiny na starých mapách

Staré mapy mají jako historické prameny mnoho využití pro hodnocení minulosti, současnosti, ale i budoucnosti krajiny. Používají se pro analýzu historického vývoje území, vývoje a změn v reliéfu krajiny nebo vývoje osidlování zkoumaného území. Jednou z dalších využití starých map je pro rozbor paměti krajiny. Jako paměť krajiny budeme rozumět mimo jiné zejména zajímavosti, jako staré mlýny, kapličky, kostelíčky, hřbitovy nebo staré památné stromy, rozhledny a jiná významná a posvátná místa. Toto porovnání může ukázat mnohé ze života lidí, jejich společenské zaměření a nezbytné součásti jejich tehdejšího a současného života.

Pro zjišťování pamětihodností krajiny je zvolena oblast vymezena obcemi Frýdlant, Hejnice, Nové Město pod Smrkem, Nová Ves ze severu, na jihu Libercem, Josefovým dolem a Bedřichovem a na východě obcí Smědovou.

Pro porovnávání jsou vybrány tyto dvě mapy, výrazně využívané v turistice.

Citace použitých map:

1. *Liberec a Frýdlant na speciální mapě rakousko-uherské monarchie z roku 1881*. Sekce Reichenberg und Friedlant Zone 2 Col. XII., Vídeň ?, 1880, 1881. Měřítko, číselné i grafické měřítko 1:75 000, 367x464mm, MS HÚ AV ČR, nesignováno.

2. *Jizerské hory a Frýdlantsko*. Praha, 2000. Vydal klub českých turistů. Tisk, číselné i grafické měřítko 1:50 000, 886x565mm, TU v Liberci, KGE, sign. 1278.

Zvolené území jsem nevybrala náhodně, ale pro jeho bohatost na přírodní i lidské výtvary, jako nejpestřejší oblast zahrnující nejvíce prvků pro určení paměti krajiny. Kraj byl centrem sklářů a tkalců, kteří zde měli své tradice upevňující lidi v jejich víře. Ve staré mapě jsou povětšinou zaznamenána posvátná místa, kapličky (boží muka) a kostely.

Boží muka se stavěla podél cest. Dnes tudy vedou především turistické trasy, které ukazují svým návštěvníkům život svých předků. Takovým důkazem je například

„Stará poutní cesta“ z Hejnic do Oldřichovského sedla. Hejnice, s původně gotickým kostel Navštívení Pany Marie, jsou nejznámějším poutním místem v této oblasti a lidé se zde pravidelně scházejí ke svým modlitbám.

Nejen Hejnice, ale každé městečko nebo jen malá obec měly svůj kostel, většinou spojený s hřbitovem. Byla to nedílná součást každodenního života tehdejších lidí.

O tom, že hory jsou příroda divoká a nevyzpytatelná, mohou svědčit i kříže a pomníčky uprostřed lesů Jizerských hor. Historie a osud každého z nich je velmi zajímavý. Nesou hrdě svá jména po člověku, který zde zahynul ať už při práci nebo při objevování nové krajiny. Na ukázkou si uvádím některé zajímavé osudy vzniku pomníčků.

Jägerova smrt na Kristiánovské cestě

Tento pomníček stojí těsně u modře značené cestě z Kristiánova na Rozmezi. Přesný průběh neštěstí neznáme - Jäger byl svážeč dřeva a zůstal večer v lese poslední. Druhý den ráno, 28. ledna 1927, jej našli u převrácených saní přimrzlého k cestě. I přes okamžitou pomoc brzy zemřel.

Mlynářův kříž v údolí Černé Nisy

Kříž byl postaven jako vyjádření zbožnosti a vděku na památku rudolfovského mlynáře Antonína Jägera, který zemřel roku 1864. Starý rudolfovský mlýn stával v údolí Černé Nisy od začátku 17. století a byl znám pod německým jménem Buschmühle.

Porscheho smrt

Pomníček leží zhruba kilometr proti proudu Nisy nad Bedřichovskou přehradou přímo na břehu. Nápis na obelisku v němčině říká: "Zde na tomto místě byl 25. června 1874 dopoledne mezi 10. a 11. hodinou, když procházel touto pasekou za obchodem s kůrou a dřevem, úkladně zastřelen ranou do krku ze vzdálenosti 30-40 kroků dosud neznámým vrahem a oloupen o hodinky a hotovost Václav PORSCHE, statkář z Doubí, bydlící ve Starém Harcově. Zemřel bez smrtelného zápasu v 31. roce života a zanechal pět nezaopatřených dětí a truchlící manželku, která očekávala šesté dítě. Byl pohřben na hřbitově ve Starém Harcově. Lepší onen svět Ti budiž odměnou za věrný a šlechetný

pozemský život. Tento pomník mu postavil jeho tchán Vavřinec Stracke, statkář a obchodník dřevem ve Starém Harcově, v říjnu 1874."

(<http://www.jizerske-hory.cz>)

Křížky a pomníčky mají v Jizerských horách velkou tradici a na žádném jiném území jich nenajdeme tolik jako právě tady. Lidé se o ně pečlivě starají a připomínají si tím osudy lidí žijících v této někdy nehostinné krajině. Na staré mapě z roku 1880 byly zakresleny taktéž, jen nebyly popsány (př. Porscheho smrt).

Další součástí krajiny, která může vypovídat o její paměti, jsou památné a orientačně důležité stromy. Lidé si jich všímali již dříve a starali se o jejich další dlouhý život. Mnoho jich na staré mapě, oproti té dnešní, není zaznamenáno (např. topol bílý v Raspenavě, tis červený pod Dračí skálou nebo Křížový buk východně od Lázní Libverda). Je to dáno především tím, že tehdy mohly být tyto stromy malé a nevýznamné. Dodnes plní také funkci orientačního bodu. S původním porostem nás může seznámit nově založené arboretum u Ferdinandova.

Hájovny a myslivny, i to může ukázat život lidí v minulosti i dnes. Ve staré mapě je mysliven zakresleno mnohem více. Postupem času se přestavovaly v hotely a restaurace. Mnohé mají zachovaný interiér, ale funkce je již jiná. Takovým příkladem je Pension Hubert na jihu Hejnic nebo Lesní restaurace ve Ferdinandově. Na staré mapě byly popsány jako myslivna, kdežto dnes jsou zaznamenány jako pensiony nebo restaurace sloužící pro odpočinek lidí.

Také bychom neměli zapomenout na léčivé prameny zdejšího kraje. Lázně Libverda začaly využívat tohoto léčivého pramene již v 16. století. Za léčebnými účinky se sem sjížděli lidé z celého kraje i mimo něj. Klidné místo lázní využívali lidé z vyšších vrstev k relaxaci a odpočinku. Vydělané peníze sloužily k rozvoji a rozkvětu nejen samotných lázní, ale i celého kraje.

V nové turistické mapě jsou velice detailně zaznamenány bunkry a pevnůstky ze 2. světové války. Tvoří pásmo táhnoucí se od Machnína, přes Novou Ves, Albrechtice u Frýdlantu, Skalní hrad až nad Oldřichovské sedlo. Tato opevnění jsou v poměrně

hornatém a velmi nepřístupném terénu. Za druhé světové války patřilo toto území Německu a tyto pevnosti měly sloužit jako obrana proti nepříteli.

Jelikož lidé zde žili a žijí v lesích Jizerských hor, důležitou pracovní náplní bylo zpracování dřeva. Například říčka Jeřice byla používána pro splavování dřeva a na jejích březích byly postaveny pily. Hlavní oblastí byl střední tok řeky u obce Oldřichov v Hájích. Dnes tato část města nese název Na Pilách. Pily již nejsou funkční, ale dříve přinášely obživu mnohým lidem.

Dalším významným objektem, dříve zajišťujícím obživu obyvatel, byly mlýny. Příkladem je dnešní název obce Mlýnice na poloviční cestě mezi Mníškem a Albrechticemi u Frýdlantu. Tento název dostala podle mlýna stojícího u stejnojmenného rybníka a jistě zaměstnával množství lidí. Dnes již není budova mlýna v provozu a slouží opět turistům pro připomenutí dávné historie.

Celý tento kraj je velmi bohatý na nerostné suroviny, vápence a písky, které uměli využívat lidé již v dřívějších dobách. Například u Vápenného vrchu u Raspenavy se těžil po dlouhou dobu vápenec v Mramorovém dole. Vytěžený vápenec se pálil v nedaleké vysoké peci, kterou můžeme najít na staré na mapě. Ale většinu nerostného bohatství začali lidé těžit až ve 20. století. Je to například žula v oblasti Oldřichovského sedla nebo granodioritové doly v Zaječím dole nedaleko Mníšku. Na východ od Frýdlantu je starý kamenný lom, jehož bohatství využívaly již naši předkové. Proto i některá města byla založena jako osady pro dělníky pracující v lomech. Ukázkou je Nové Město pod Smrkem, které bylo založeno jako osada při dolech na těžbu cínové, měděné a železné rudy. Vytěžená ruda se zpracovávala ve vysokých pecích na sever od města. Tyto doly jsou dnes již uzavřeny a slouží jako turistická atrakce.

Nově jsou na mapě vyznačeny chráněná krajinná oblast (CHKO Jizerské hory), národní přírodní rezervace (např. Jizerskohorské bučiny), přírodní rezervace (např. Bukovec, Na čihadle), přírodní památky (např. Pod Dračí skálou) a přechodné chráněné plochy (např. Pod Mariánskou horou). Všechny tyto přírodní památky byly vyhlášeny až v minulém století, takže jejich hranice nemohou být na staré mapě zakresleny. Jsou tu pouze popsány jejich názvy (Např. Jizerské hory =Isergebirge, Frýdlantské cimbuří=Friedrichswalder-revier).

To, že je vybraná oblast bohatá na pamětihodnosti, je důkazem právě vyhlášení, s účinností k 1. 1. 1968, Chráněné krajinné oblasti Jizerské hory a několika přírodních rezervací. Krajina nám názorně ukazuje a napovídá, jakým životem žili naši předci v této někdy až nehostinné krajině. Jaký byl jejich životní styl a jak hodně se měnil s vývojem doby. Dnes se snažíme tyto dary naší minulosti ukázat současným lidem a přiblížit jim život našich předků. Proto Spolek českých turistů vybudoval několik naučných stezek, které vedou nejzajímavějšími kouty vybraného území. Každá stezka má své zaměření na určitou pamětihodnost a zajímavost krajiny. „Stará poutní cesta“ nás zavede z Oldřichovského sedla do Hejnic podél Božích muk, malých pomníčků a křížků. „Kozí stezka“ je opravdu příhodný název pro cestu z Hejnic na Kristiánov, kterou lemují skalní městečka a skály zvláštních tvarů. Některé stezky jsou již přizpůsobené pro cykloturistiku nebo pro zimní běžecké sporty.

8. 2. Vývoj názvu obcí

Jestliže se budeme zmiňovat o paměti krajiny, neměli bychom zapomenout na vývoj názvu obcí, jenž se také odráží v paměti krajiny. Prostřednictvím vývoje názvu se můžeme dozvědět více o původních funkcích obcí.

(Pozn. Veškeré informace byly citovány z následující publikace.)

Lutterer, I., Šrámek, R.: *Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Tobiáš, Havlíčkův Brod 1997, str. 318

Liberec

První zmínky o Liberci máme již ze 14. stol, kdy ho jako osadu založili němečtí kolonisté. Prvotní německý název byl *Richenberg*, později *Reichenberg* (1352 *Reychinberg*) a znamenalo to „u bohaté hory“ (*am richen berge*). V nářečí se zkracovalo *Riberk*, z něhož si v 18. stol. vytvořili Češi *Liberk*. V 19. stol. se připojila přípona *-ec*, stejně tak k mnoha dalším názvům obcí.

Frýdlant

Původní název trhové osady pod hradem je z roku 1278 *castum Vridelant*. Německé *Friedland* znamená „ochraňuj zemi“, což bylo přání zakladatele hradu Čeňka. Dnešní název vznikl pouze počeštěním a adaptací německého názvu.

Hejnice

Hejnice byly založeny r. 1381 jako uhlířská osada *Haindorf*, jež znamenalo „ves v háji“. České *Hejnice* vzniklo až r. 1921 zvukovou nápodobou a z části i překladem německého jména. Je odvozeno substantivizující ženskou příponou *-ice* z přídavného jména *hejná* a znamenalo „ves u háje nebo v háji“.

Raspenava

Tato ves je poprvé zmiňována r. 1343 jako *Raspenow*. Dnešní název je německého původu a znělo prvotně *Raspenau*. Je složeno ze slovenské části *raspen* „rvát, trhat“ a z jmenné části *Au(e)* „luh, lesík na bažinaté půdě“. Zdá se, že to bylo původně pomístní jméno luhu v ohybu říčky Smědé, která tam silně rvala a odírala břehy.

Nové Město pod Smrkem

Bylo založeno r. 1584 pro německé horníky ze Saska, když se v okolí začala těžit cínová, železná a měděná ruda. Nejprve dostalo jméno *Böhmische Neustadt* (1592 *Bergstatt Böhmische Newstatt* „hornické město České Nové Město). Češi používali jen Nové Město a na počátku 20. stol. k němu byl připojen přívlastek pod Smrkem podle jeho polohy pod nejvyšší horou Jizerských hor.

Lázně Libverda

Původní osada je zmiňována poprvé r. 1381 (*Lybenwerde*). Původ má v německém *Liebenwerde*, jež vzniklo ze spojení *auf dem lieben Werde* („na líbezném ostrohu“), což vystihuje polohu města v horské kotlině. Počeštělá podoba jména se objevuje od poloviny 17. století -1651 *Liwerda*, 1654 *Lyberda*, 1854 *Libverda*.

V této kapitole jsme doložili, jak mohou staré mapy informovat o zajímavostech z paměti krajiny a zavést nás do doby našich předků. Ujasnili jsme si, jaký byl životní styl obyvatel kraje, co bylo hlavním zdrojem jejich obživy, co dělali po práci a ve volném čase a zda si uměli přírody vážit více než my dnes. S mapou, zachycující dnešní stav, jsme zjistili, co zůstalo dochováno, a jak se s vývojem doby měnil i život lidí na venkově a ve městě.

Oblast Frýdlantska je velmi bohatá na svou historii a stále zde z ní zůstává mnoho dochováno. Proto bychom si kulturního dědictví v krajině měli více vážit, aby i naše děti a děti našich dětí mohly poznávat náš svět a dokázaly se z něj radovat.

9. Územní vývoj současného libereckého kraje

9. 1. Územní vývoj současného libereckého kraje do roku 1850

První zmínky o Liberecku jako části horního toku Lužické Nisy, a zároveň Liberci, pocházejí až z roku 1356. Tehdy Liberec tvořila pouze jedna farnost (Reychinberch) jako součást frýdlantského panství a do roku 1544 byl spravován z hradu Hamerštejn. Až v tomto roce se samostatná správa přestěhovala do Liberce.

Dalším zlomovým rokem byl rok 1654, který dal vznik samostatnému libereckému panství jako součásti Boleslavského kraje. Toto územní členění vydrželo až do období nové reformy roku 1850.

9. 2. Územní vývoj současného libereckého kraje po roce 1850

Dnem 1. 1. 1850 vstoupila v platnost císařským nařízením z 26. 6. 1849 nová organizace státní správy. Základní územní jednotkou se staly politické okresy, který se mohl skládat z několika soudních okresů. Okresy se slučovaly do krajů, které byly součástí určité země. V čele zemí stáli místodržitelé, kteří byli jmenováni přímo císařem, v čele krajů krajsí místodržitelé a v čele okresů okresní hejtmani (Goláň, 1999, s. 23 - 24).

V letech 1850 – 1855 měly Čechy 7 krajů, které se dělily na 79 politických okresů, Morava 2 kraje s 25 politickými okresy a Slezsko se 7 politickými okresy. V čele Slezska, které se pro svou malou rozlohu nedělilo, stál zemský hejtman.

Na území dnešního Libereckého kraje se v těchto letech rozkládal kraj Českolipský s politickými okresy Česká Lípa, Liberec, Dubá, Frýdlant v Čechách, Německé Jablonné (Jablonné v Podještědí) a kraj Jičínský s politickými okresy Vrchlabí, Jičín, Mladá Boleslav, Turnov a Semily.

K další změně ve vývoji politické správy došlo 12. 5. 1855, kdy zahájily činnost nové úřady se smíšenou kompetencí politickou a soudní. Tehdy měly Čechy 13 krajů a 208

politických okresů, Morava 6 krajů a 76 politických okresů a Slezsko 22 politických okresů (Slezsko se nedělilo na kraje).

V letech 1855-1867 se na území dnešního Libereckého kraje nacházel kraj Mladoboleslavský, se smíšenými okresními úřady v městech Bělá pod Bezdězem, Český Dub, Dubá, Frýdlant v Čechách, Chrastava, Jablonec nad Nisou, Německé Jablonné (Jablonné v Podještědí), Liberec, Mimoň, Mnichovo Hradiště, Tanvald, Turnov a Železný Brod. Z dnešního Libereckého kraje náležely k tehdejšímu kraji Jičínskému úřady se smíšenou kompetencí soudní a politickou v městech Lomnice nad Popelkou, Semily, Rokytnice nad Jizerou a Jilemnice a kraji Litoměřickému úřady v České Lípě, kde byl samostatný úřad politický a soudní, Novém Boru a Cvikově.

Toto spojení soudnictví s politickou správou bylo odstraněno po zavedení dualismu v roce 1867. Zákonem č 44 z 19.5.1868 bylo vybudováno nové ústrojí politické správy (Golář, 1999, s. 25). Každá země se skládala z několika politických okresů, které se dále mohly dělit na okresy soudní. Kraje znovu obnoveny nebyly.

V Čechách vzniklo 89 politických okresů a 2 statutární města (Praha a Liberec), Ve Slezsku 7 politických okresů a 3 statutární města (Opava, Frýdek a Bílsko). Na Moravě vzniklo 30 politických okresů a 6 statutárních měst (Brno, Jihlava, Olomouc, Znojmo, Uherské Hradiště a Kroměříž) (Golář, 1999, s 25).

Toto uspořádání politické správy zůstalo zachováno po dobu trvání Rakouska-Uherska. Docházelo pouze k dělení velkých okresů. Do roku 1907 se tak rozšířil počet politických okresů (bez započítání statutárních měst) v Čechách z 89 na 98, na Moravě z 30 na 34 a ve Slezsku ze 7 na 9.

V letech 1868 – 1938 vznikly na území dnešního Libereckého kraje tyto politické okresy Frýdlant v Čechách, Jablonec nad Nisou, Německé Jablonné (Jablonné v Podještědí), Jilemnice, Liberec, částečně sem zasahoval okres Nová Paka, Mnichovo Hradiště, Děčín a Litoměřice, kdežto okresy Turnov, Semily, Dubá a Česká Lípa hranice vymezení kraje k 1. 1. 2000 přesahovaly. Jejich hranice se nezměnily až do roku 1938. (viz příloha 19)

Nově utvořená Československá republika převzala tzv. recepčním zákonem z 28. 10. 1918 správní systém Předlitavska pro české země a Zalitavska pro Slovensko a Podkarpatskou Rus. V Českých zemích byla okresní hejtmanství přejmenována na okresní správy politické (v čele s okresním hejtmánstvím) a místodržitelství na zemskou správu politickou (v čele s prezidentem zemské správy politické) (Goláň, 1999, s. 27).

Snahy o sjednocení politické správy měly být vyřešeny župním zákonem z 29.2.1920. Tento zákon byl však nakonec přijat 1.1.1923 jen na Slovensku, kde vzniklo 6 žup (Goláň, 1999, s. 26).

Další snahou o sjednocení politické správy byla organizace veřejné správy z roku 1927. První instancí politické správy se staly okresní úřady v čele s okresním hejtmánem. Druhou instancí pak byly zemské úřady v čele se zemským prezidentem. Vytvořili se 4 země: Česká, Moravskoslezská, Slovenská a Podkarpatskoruská. Země se dělily na politické okresy. Země Česká se skládala ze 103 okresů, Moravskoslezská ze 45, Slovenská ze 79 a Podkarpatskoruská z 12. Tento systém vstoupil v platnost na Slovensku 1.7.1928 a v Českých zemích 1.12.1928. Tím se politická správa v Československu spojila (Goláň, 1999, s. 27).

Po odstoupení pohraničí v roce 1938 se zmenšil počet politických úřadů. K 1.1. 1939 jich bylo v zemi české 65 a v Moravskoslezské 27. Statut okresu měla města Praha, Brno a Olomouc. Odstoupené části jihočeská, jihomoravská a Hlučínsko byly připojeny k sousedním správním celkům. Ze zbytku území vznikla tzv. říšská župa sudetská (Reichsgau Sudetenland). (Goláň, 1999, s. 27).

Pohraniční území dnešního Libereckého kraje bylo podstoupeno Německu. Politické okresy na zabraném území podléhaly přímé říšské správě. Centrálním městem se stalo Ústí nad Labem a spravovalo tyto politické okresy rozkládající se na území dnešního Libereckého kraje: Česká Lípa, Dubá, Frýdlant, Jablonec nad Nisou a Litoměřice.

Po 2. světové válce v roce 1945 byl obnoven stav politické správy z období před rokem 1938.

K revolučním změnám ve správní organizaci došlo až zákonem o krajském zřízení z roku 1948, který vešel v platnost 1.1.1949. Vzniklo 19 krajů, mezi nimi i samostatný kraj Liberecký, který měl 9 okresů (Nový Bor, Česká Lípa, Doksy, Liberec, Frýdlant, Jablonec nad Nisou, Semily, Jilemnice a Turnov). Na území dnešního kraje částečně zasahovaly ještě okresy Nová Paka a Litoměřice, kdežto okresy Doksy, Turnov, Semily a Nový Bor hranice vymezení kraje k 1. 1. 2000 přesahovaly. Statut kraje mělo i město Praha.
(viz příloha 20)

Další organizace státní správy vstoupila v platnost 1.7.1960, kdy vzniklo 10 krajů a 109 okresů v novém územním rozdělení. Praha měla statut kraje, stejně tak Brno, Ostrava, Plzeň a Bratislava.

S touto správou zaniknul i Liberecký kraj. Okres Liberec, Česká Lípa a Jablonec nad Nisou byly přičleněny ke kraji Severočeskému, kdežto okres Semily ke kraji Východočeskému.

1.1.1993 došlo k rozdělení Československa na dva samostatné státy Česká republika a Slovenská republika. Krajské členění zůstalo však stále stejné.

K 1.1.2000 vešlo v platnost nové krajské členění, kdy výsledkem byl vznik 14 nových krajů. Tady o 4 více než činilo správní členění z roku 1960. Opět vznikl samostatný Liberecký kraj s okresy Liberec, Česká Lípa, Jablonec nad Nisou a Semily, jehož území je předmětem zájmu diplomové práce.
(viz příloha 21)

10. Didaktické využití

Kartografie, spíše její úvod, se vyučuje v 6. třídě základní školy. Osnovy i učebnice se pouze lehce zmiňují o vzniku map, jejich obsahu a druzích podle měřítka. Větší pozornost je kladena na orientaci v terénu za pomoci turistické mapy. Celková dotace na kartografii je asi 5 vyučovacích hodin. Což je poměrně malé množství vzhledem k širokému rozsahu kartografie jako vědní disciplíny.

K většímu prohloubení znalostí by měla sloužit práce vytvořená z výsledků této studie. Tím bych chtěla navázat na publikace Mgr. Zdeňka Kučery z Gymnázia v Bílině, který si sám vytváří „skripta“ zaměřující se na studium starých map Mosteck a Chomutovska (Kučera, Z. (2002): Chomutov a okolí na starých mapách českých zemí. Bílina, gymnázium Bílina, 32 s., Kučera, Z. (2001): Most a Mostecko na starých mapách českých zemí. Bílina, gymnázium Bílina, 32 s., Bílina, 32 s. Kučera, Z. (2000): Stručné dějiny kartografie a mapování. Bílina, gymnázium Bílina, 26 s.).

Publikace by ukazovala staré mapy daného regionu od vzniku Klaudiánovy mapy roku 1518. Po metodické stránce by neměla chybět motivace, většinou ve formě citace nebo úryvku z knihy významného kartografa. Důležité je členění na kapitoly. Každá zachycuje jedno z významných období vývoje mapování. Základní pojmy by měly být vždy zvýrazněny. Za každou kapitolou by měla následovat cvičení na zopakování získaných vědomostí. Na závěr celé publikace by mělo následovat stručné shrnutí a celkové procvičení. Nezbytnou součástí celého textu by měly být ukázky starých map.

Takovéto doplňující texty na rozšíření učiva na našem trhu chybí. Je tu nepřehledné množství učebnic a pracovních sešitů, ale materiály tohoto druhu jsou nuceni si učitelé vyhotovovat sami.

Texty Mgr. Zdeňka Kučery slouží jako doplňující prvek k základnímu učivu kartografie na gymnáziu. Z výsledků mé práce by bylo možno vytvořit publikaci stejného účelu jako na gymnáziu.

Jednou z dalších možností využití starých map je v „geografickém projektu“, kdy by děti sami měly získat informace o území jejich bydliště či školy právě ze starých map a plánů měst. Zjišťovaly by změny především v terénu nebo v rozsahu obytné a jiné zástavby, např. průmyslové. Naučily by se studovat nejen staré mapy, ale i dnešní topografické. Právě tímto způsobem by se prolínaly a ověřovaly poznatky získané v terénu.

Uvedené možnosti využití nejen poznatků této práce, ale i starých map, jsou především vědomostní, ale také bychom neměli zapomínat na složku výchovnou. Ze studie starých map by si měly děti připomenout zásahy do krajiny a její devastaci. Měly by hledat řešení k její nápravě a hlavně naučit si přírodu více vážit a žít s ní ve vzájemné symbióze.

11. Závěr

Samotná práce zachycuje období od 16. století po současnost, jelikož první samostatnou mapu Českých zemí vytvořil Mikuláš Klaudiánus až v roce 1518. Do té doby byly České země součástí map Evropy. Velký význam měly staré mapy litoměřického kanovníka Františka Jakuba Jindřicha Kreibicha. Počátkem 19. století vytvořil jako první soubor map jednotlivých krajů.

Ač většina území zkoumaného regionu tvoří nehostinná příroda, lidé se v ní naučili žít a využívat ji pro své každodenní potřeby. Z lesů těžili dřevo, na řekách stavěli mlýnice a z povrchu dolovali písek a vápenec. Dnes tu po nich zůstaly pouze obce nesoucí název původních funkcí místa, dále pak kapličky, pomníčky či kostely.

Velkou změnou prošly i mapy a mapování. Znázorňování jednotlivých prvků výškopisu, polohopisu a popisu na mapách vždy podléhalo době a jejím prioritám. Většina z nich byla bohatě zdobená přírodními motivy doplněnými šlechtickými erby ilustrátorů map nebo náboženskými motivy. Dnes jsou mapy abstraktnější, ale mnohem přesnější.

První zmínky o Liberecku máme až z roku 1356 jako o území při horním toku Lužické Nisy. Jako samostatné panství Liberecké vzniklo až roku 1654.

Po zavedení nové organizace státní správy v roce 1850 se na území dnešního Libereckého kraje nacházel kraj Českolipský a Jičinský. Celé územní členění na základě státních úprav a zákonů vyvíjelo. Samostatný Liberecký kraj vznikl poprvé až v roce 1949, i když jeho rozloha nebyla stejná jako ta dnešní. Jeho trvání nebylo dlouhé a 1. 7. 1960 opět zanikl. Až k 1.1.2000 vznikl samostatný Liberecký kraj s okresy Liberec, Česká Lípa, Jablonec nad Nisou a Semily, jehož území je předmětem zájmu diplomové práce.

Dnes jsou staré mapy většinou předmětem sběratelského zájmu. Jako historické prameny, odrážející soudobé zeměpisné znalosti, hospodářskou a kulturní úroveň, doplněné ozdobnými prvky zrcadlící umělecký styl doby, nám posloužily pro výzkum vývoje Liberecka.

Publikace, která by toto území zachycovala prostřednictvím starých map, zatím chybí, což byl zároveň jeden z důvodů vzniku této práce. Ač zadání práce vzniklo na základě vybrání tématu na Katedře geografie, Pedagogické fakulty, TU v Liberci, zájem o tuto práci již projevil Liberecký oblastní archiv, který ji bude využívat pro další historický výzkum.

12. Seznam zkratek

ČR	Česká republika
ČSSR	Československá socialistická republika
GIS	Geografické informační systémy
KGE	Katedra geografie
MS HÚ AVČR	Mapová sbírka historického ústavu Akademie věd České republiky
MS UK	Mapová sbírka Univerzity Karlovy
NUTS	Systém statistických jednotek
SRN	Spolková republika Německo
TU	Technická univerzita
UP	Univerzita Palackého
ÚAZK	Ústřední archiv zeměměřičský a katastrální

13. Seznam literatury

- (1) Balek, P. (2000): Podblanicko. Praha, ČGS a o.p.s.TERRA-KLUB, Geografické rozhledy, roč.10, č.4, s. 96-97
- (2) Boguszak, F., Šlitr, J. (1962): Topografie. Praha, SNTL, 289 s.
- (3) Čapek, R. a kol. (1992): Geografická kartografie. Praha, SPN, 373 s.
- (4) Goláň, J.(1997): Třebíčsko na starých mapách. [Geografický projekt] Brno, Katedra geografie PřF MU, 44 s.
- (5) Kolektiv (1850): Příruční kniha o soudním a politickém rozvrhu korunní země České, kterýžto prvejší nejvyšším rozhodnutím dne 26. června 1849, druhý pak nejvyšším rozhodnutím dne 4. srpna schválen jest. Praha, Knihotiskárny Synů Bohumila Haase, 485 s.
- (6) Kolektiv (2000): Regionální portréty 1998. Praha, ČSÚ, 165 s.
- (7) Kolektiv (2001): Regionální portréty 2000. Praha, ČSÚ, 172 s.
- (8) Kolektiv (1978): Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850-1970. Díl I., Praha, Federální statistický úřad, 633 s.
- (9) Kolektiv (1934): Statistický lexikon obcí v zemi České. Praha, Orbis, 613 s.
- (10) Kuča, K. (1998): Města a Městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl III. Praha, Libri, 951 s.
- (11) Kuča, K. (1998): Města a Městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl IV. Praha, Libri, 942 s.
- (12) Kučera, Z. (2002): Chomutov a okolí na starých mapách českých zemí. Bílina, gymnázium Bílina, 32 s.
- (13) Kučera, Z. (2001): Most a Mostecko na starých mapách českých zemí. Bílina, gymnázium Bílina, 32 s.
- (14) Kučera, Z. (2000): Stručné dějiny kartografie a mapování. Bílina, gymnázium Bílina, 26 s.
- (15) Kühnlová, H. (1999): Vybrané kapitoly didaktiky geografie. Praha, nakladatelství Karolinum, 145 s.
- (16) Kuchař, K.(1958): Naše mapy odedávna do dneška. Praha, Nakladatelství ČSSR AV, 129 s.
- (17) Lukáš, V. a kol. (1956): Průvodce po archivních fondech. Praha, Archivní správa Ministerstva vnitra, 195 s.

- (18) Lutterer, I., Šrámek, R. (1997): Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Havlíčkův Brod, Tobiáš, 318 s.
- (19) Novák, K., Murdych, Z. (1988): Kartografie a topografie. Praha, SPN, 318 s.
- (20) Roubík, F. (1951): Soupis map českých zemí I. Praha, Státní nakladatelství učebnic, 306 s.
- (21) Roubík, F. (1955): Soupis map českých zemí II. Praha, Státní nakladatelství učebnic, 311 s.
- (22) Semotanová, E. (1998): Historická geografie Českých zemí. Praha, Historický ústav, 293 s.
- (23) Semotanová, E. (1994): Kartografie v historické práci. Praha, Historický ústav, 235 s.
- (24) Školní atlas České republiky. Praha, Geodézie ČS, 1999, 113 s.
- (25) Voženílek, V. (1997): Diplomová práce z geografie. Olomouc, Vydavatelství UP, 33 s.

Použité internetové adresy:

- (26) <http://www.jizerske-hory.cz>

PŘÍLOHY

Seznam příloh

Mapa č.1: Aretin, P.: Bohemia.

Mapa č.2: Kryštof Müller, J.: Mappa geographica regni Bohemiae in duodecim circulos divisae cum comitatu Glacensi et districtu Egrano adjunci. Müllerova mapa Čech.

Mapa č.3: Winkler, K.: G. Provincia Boleslaviensis.

Mapa č.4: Regni Bohemiae circulus Boleslaviensis ex Müllerianis aliisque recentissimis subsidiis chorographice designatus ut et secundum statum politicum modernum expressus et in lucem editus ab Homannianis heredibus.

Mapa č.5: Des Königreichs Böhme Kreise Bunzlau und Leitmeritz.

Mapa č.6: Bunzlauer Kreis.

Mapa č.7: Bunzlauer Kreis.

Mapa č.8: Kreybich Curé de Schüttenitz, F. J. H., Klaudianus, M.: Copia ab antiquissima mappa Regni Bohemia que asservatur in Bibliotheca Episcopila Litomeric.

Mapa č.9: Kreybich Curé de Schüttenitz, F. J. H.: Charte von Bunzlauer Kreise des Königreichs Böhme.

Mapa č.10: Palacký, F., Kalousek, J.: Historická mapa Čech.

Mapa č.11: Erben, J.: Mapa okresního hejtmanství Libereckého a Jabloneckého kraje, kterou sestavil Josef Erben. Nákladem Karla Janského v Táboře. Karte der Bezirkshauptmannschaft Reichenberg und Geblonz zusammengestellt von Jos. Erben. Verlag von Karl Janský in Tábor.

Mapa č.12: Šrp, J.: Liberec – Turnov – Jablonec – Semily.

Mapa č.13: Wagner, J. E.: Generalkarte der Bezirkshauptmannschaft Reichenberg von J. E. Wagner.

Mapa č.14: Der Bezirk Reichenberg.

Mapa č.15: Landkreis Reichenberg.

Mapa č.16: Kraj Liberecký.

Mapa č.17: Severočeský kraj – Mapa správního členění.

Mapa č.18: Liberecký kraj – Mapa správního rozdělení.

Mapa č.19: Správní vývoj Libereckého kraje (1930 - 2000) - Stav k roku 1930

Mapa č.20: Správní vývoj Libereckého kraje (1930 - 2000) - Stav k roku 1955

Mapa č.21: Správní vývoj Libereckého kraje (1930 - 2000) - Stav k roku 2000